

SAVETODAVNA MIŠLJENJA MEĐUNARODNOG SUDA PRAVDE KOJA SE BAVE PITANJIMA LJUDSKIH PRAVA

REZIME: Međunarodni sud pravde se u savetodavnim mišljenjima nije bavio ljudskim pravima kao svojom centralnom temom, a sem toga u svojoj gotovo pedesetogodišnjoj aktivnosti nije bio u prilici da se tako često bavi pitanjima tretmana staranaca i ljudskih prava, kako je to činio Stalni sud međunarodne pravde u svojim osamnaest godina rada. Međutim, Sud se bavio različitim kategorijama ljudskih prava. Na primer, sreću se pitanja vezana za imovinska prava, zabranu diskriminacije, pitanja „afirmativne akcije, „različita pitanja iz krivičnog prava i međunarodnog humanitarnog prava. Na taj način stavovi ovog Suda su od velike važnosti za sve one koji se bave međunarodnim pravom ljudskih prava.

Ključne reči: Međunarodni sud pravde, Stalni sud međunarodne pravde, savetodavna mišljenja, ljudska prava

Uvod

Zaštita ljudskih prava nije bila centralna tema nijednog od do sada datih savetodavnih mišljenja od strane Međunarodnog suda pravde (MSP) i ranije Stalnog suda međunarodne pravde (SSMP). Ipak, to ne znači da pitanje ljudskih prava nije bilo tretirano od strane Suda u okviru rasprave o glavnoj temi zahteva za savetodavnim mišljenjem. Staviše, stavovi koje je Sud zauzimao od izuzetne su važnosti za razvoj međunarodnog prava uopšte i međunarodnog prava ljudskih prava.

* Zastupnik Republike Srbije pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu

Ljudska prava u praksi Stalnog suda međunarodne pravde

Tako u praksi SSMP izdvaja se savetodavno mišljenje u vezi sa nemačkim naseljenicima u Poljskoj¹ u kome se Sud bavio imovinskim pravima jedne grupe ljudi, ali i pitanjima vezanim za diskriminaciju te grupe ljudi u pogledu uživanja njihovih imovinskih prava.

U slučaju Manjinskih škola u Albaniji Sud se bavio pitanjem koje danas zovemo „afirmativna akcija“² tako što je izveo zaključak:

„Jednakost u pravu isključuje diskriminaciju svake vrste, dok faktička jednakost može uključiti potrebu različitog tretmana da bi se postigao rezultat koji ustanovljava ekvilibrijum između različitih situacija.“³

Takođe, savetodavno mišljenje u vezi sa pitanjem Ustavnost nekih zakona u Dancigu⁴ odlikuje se time što zabranjuje primenu principa analogije u krivičnom pravu i afirmiše princip legaliteta u krivičnom postupku i predviđenost krivičnog dela i krivične sankcije unapred, pre nego što je delo izvršeno, čime su garantuju osnovna prava za okrivljene tokom vođenja krivičnog postupka.

Isto tako, u savetodavnom mišljenju u vezi sa pitanjem nadležnosti sudova u Dancigu⁵ Sud je istakao da jedan od ciljeva međunarodnih sporazuma može biti stvaranje individualnih prava i obaveza.

Ljudska prava u praksi Međunarodnog suda pravde

Savetodavno mišljenje Rezerve uz Konvenciju o genocidu, ne samo da je od velikog značaja za međunarodno ugovorno pravo, nego je i pristupom Suda pitanju rezervi uz navedenu Konvenciju uticalo na razvoj prava međunarodnih ljudskih prava ili, kako se to kaže u jednoj novijoj monografiji o Međunarodnom sudu pravde, njime je „iscrtan koordinatni sistem za sve kasnije rasprave o položaju ljudskih prava.“⁶

Naime, Sud je u ovom mišljenju ukazao na uzvišeni cilj Konvencije o genocidu, težnju kao postizanju njene univerzalnosti, što zahteva i elastičniji pristup

¹ *German Settlers in Poland*, PCIJ, Series B, No. 6 p. 24.

² O ovom pojmu videti: Đurić V. Radojević M., *Propisi i praksa afirmativne akcije u Republici Srbiji*, Beograd 2007.

³ *Minority Schools in Albania*, PCIJ, Series A/B, No. 64, p. 19.

⁴ *Consistency of Certain Danzig Legislative Decrees with the Constitution of the Free City*, PCIJ, Series A/B, No. 65, p. 57

⁵ *Jurisdiction of the Court of Danzig*, PCIJ, Series B, No. 15, pp. 17–18.

⁶ Međunarodni sud pravde I (organizacija, postupak, slučajevi), Institut za uporedno pravo, monografija, Beograd, 2008. godine, str. 58.

pitanju rezervi, a u cilju očuvanja autoriteta moralnih i humanitarnih načela koja se nalaze u njenoj osnovi i „oslobađanja čovečanstava od te grozne pošasti“ tj. („*odious scourge*“) tj. zločina genocida.⁷

U savetodavnom mišljenju u vezi sa Mirovnim ugovorima pitanje ljudskih prava tretirano je kao uzgredno, ali je Sud istakao da su države u pitanju (Mađarska, Rumunija i Bugarska) u obavezi da „preduzmu sve mere neophodne da obezbede svim licima pod njihovom jurisdikcijom uživanje ljudskih prava i osnovnih sloboda bez obzira na rasu, pol, jezik ili religiju, uključujući slobodu štampe i izdavaštva, slobodu veroispovesti, političkog mišljenja i javnog okupljanja.“⁸

Iako, su tri države umešane u ovaj slučaj istakle da se pitanje ljudskih prava nalazi u okviru njihove unutrašnje nadležnosti, Sud je ukazao na to da se radi o nesporazumu tj. da se Sud ne bavi pitanjem stanja ljudskih prava u ovim zemljama, već pitanjem procedure za rešavanje sporova prema mirovnim ugovorima, što je pitanje međunarodnog prava.

Sa druge strane, Sud je podvukao da i Povelja UN, ali i mirovni ugovori proklamuju da se svrha ostvarivanja međunarodne saradnje sastoji u promovisanju poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda za sve, bez obzira na razlike u rasi, polu, jeziku ili religiji, zbog čega pitanje kršenja ovih ugovornih obaveza nije samo pitanje u okviru unutrašnje nadležnosti jedne države.

Na taj način Sud je, u suštini, parafrazirao stav iznet od strane SSMP u savetodavnom mišljenju o Dekretima o državljanstvu u Tunisu i Maroku, da je pitanje unutrašnje nadležnosti jedno krajnje relativno pitanje, što je naročito značajno danas, kada je uspostavljena opšta međuzavisnost u međunarodnim odnosima.

U savetodavnom mišljenju vezanom za status Jugozapadne Afrike Sud se bavio i pitanjem prava na peticiju, ali i pitanjima zabrane ropstva i prinudnog rada.⁹

Politikom „odvojenog razvoja“ tj. aparthejda Sud se bavio u svom poslednjem savetodavnom mišljenju vezanom za status Jugozapadne Afrike, tj. Namibije.¹⁰ Neki od zaključaka Suda u ovom savetodavnom mišljenju od daleko-sežnog su značaja za pitanje uživanje i zaštite ljudskih prava.

Naime, kada Sud u ovom mišljenju pledira na poštovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda za sve, bez pravljenja razlika i nametanja restrikcija i ograničenja baziranih na „rasi, boji kože, nacionalnom ili etničkom poreklu“, nalazeći da izvesne akcije Južne Afrike predstavljaju „negiranje osnovnih ljudskih prava“, klasifikujući ih kao „flagrantno kršenje svrhe i principa Povelje“, po mišljenju

⁷ *Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, ICJ Reports, 1951, pp. 15, 23

⁸ *Interpretation of Peace Treaties*, ICJ Reports, 1950, pp. 65, 73

⁹ *International Status of South Africa*, ICJ Reports, 1950, pp. 128, 136–7.

¹⁰ *Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276*, ICJ Reports, 1971, pp. 16, 58.

nekih autora, nema sumnje da Povelja nameće državama članicama UN pravne obaveze na planu ljudskih prava.¹¹

Takođe, kada Sud govori u savetodavnom mišljenju u vezi sa Zapadnom Saharom o pravu naroda te teritorije na „samoopredeljenje“ i pravu da „odluče o svom političkom statusu na bazi slobodno izražene volje“,¹² bez sumnje je da Sud afirmiše jedno značajno ljudsko pravo koje pripada jednoj grupi ljudi, kolektivitetu, a koje je doživelo pravu eksploziju u srcu Evrope na kraju XX i početkom XXI veka.

To je potvrđeno i u poslednjem savetodavnom mišljenju MSP u slučaju „Zid“ gde je Sud istakao da je pravo na samoopredeljenje pravo *erga omnes* karaktera.¹³

Pored toga, u ovom mišljenju Sud je primetio da Izrael negira primenu na okupiranoj palestinskoj teritoriji dva međunarodna pakta – o građanskim i političkim pravima tj. ekonomskim i socijalnim pravima, koje je ratifikovao 3. oktobra 1991. godine.¹⁴ Ovakav stav Izrael je branio time da je njihova primena moguća samo u doba mira.

Pozivajući se na svoj stav izražen u savetodavnom mišljenju vezanom za nuklearno oružje, povodom odnosa međunarodnog humanitarnog prava i međunarodnog prava ljudskih prava, Sud podseća da primena Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima ne prestaje u doba rata.¹⁵ Štaviše, zaštita sadržana u konvencijama koje se tiču ljudskih prava može se kategorisati na zaštitu prava koja je isključivo stvar međunarodnog humanitarnog prava, zaštitu prava koja su isključivo stvar međunarodnog prava o ljudskim pravima i zaštitu prava koja pripadaju obema pomenutim granama prava.

Sud je u ovom mišljenju ispitao polje primene oba međunarodna pakta i Konvencije o pravima deteta, u svetlosti *travaux preparatoires*, pa je zaključio da je njihova primena moguća i izvan teritorije država članica, onda kada se jurisdikcija vrši izvan te teritorije, pa dakle to važi i za okupiranu palestinsku teritoriju.

Pitanja vezana za ljudska prava još više su tretirana u presudama Suda. Kada je u pitanju SSMP dovoljno je navesti samo slučaj fabrike *Chorzow*, koji može poslužiti kao orijentir za zaštitu imovinskih prava, dok kod MSP vredi pomenuti slučajeve *Nottebohm*, *Lockerbie*, *Lagrand* itd.¹⁶

¹¹ Schwebel E. The International Court of Justice and the Human Rights Clauses of the Charter, American Journal of International Law, 66 (1972), pp. 337, 348.

¹² *Western Sahara*, ICJ Reports, 1975, pp. 12, 36.

¹³ *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory opinion of 9 July 2004, stavovi 87 i 88 ovog savetodavnog mišljenja, videti sajt Suda icj-cij.org.

¹⁴ *Ibid.*, paras. 102–113.

¹⁵ ICJ Reports, 1996 (I), p. 240, par. 25.

¹⁶ Za detaljnije videti: Schwebel S., The treatment of human rights and of aliens in the International Court of Justice, Vaughan Lowe and Malgasia Fitzmauritz, Fifty years of the ICJ Cambridge University Press, 2008, p. 327 i dalje.

Bez obzira na pomoćni karakter stavova Suda u vezi sa ljudskim pravima, u pravu su autori koji ukazuju na to da navedeni stavovi predstavljaju putokaz za međunarodne pravnike.¹⁷

Slavoljub Carić, Ph. D.

Agent of the Republic of Serbia before the European Court of Human Rights

Advisory opinions of the International Court of Justice dealing with human rights

A b s t r a c t

International Court of Justice has not treated human rights as its main topic. In addition, in its nearly fifty years of activity, the International Court of Justice, has not had occasion to deal with questions of the treatment of aliens and human rights as did the Permanent Court of International Justice in its eighteen years of activity. However, the Court dealt with various categories of human rights. For example, there are property related issues, prohibition of discrimination, questions of „affirmative action“, different questions of criminal law and international humanitarian law. In this manner the attitudes of this Court has important role for everyone dealing with International Law of Human Rights.

Key words: International Court of Justice, Permanent Court of International Justice, advisory opinions, human rights

Literatura

1. Međunarodni sud pravde I: organizacija, postupak, slučajevi, Institut za uporedno pravo, monografija, Beograd, 2008. godine
2. Schwelb E. The International Court of Justice and the Human Rights Clauses of the Charter, American Journal of International Law, 66 (1972)
3. Schwebel S., The treatment of human rights and of aliens in the International Court of Justice, Vaughan Lowe and Malgasia Fitzmauritz, Fifty years of the ICJ Cambridge University Press, 2008
4. Tomušat K., Ljudska prava između idealizma i realizma, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2006
5. www.ici-cij.org

¹⁷ Tomušat K., Ljudska prava između idealizma i realizma, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2006, str. 232.